

УДК 911.3

Заваріка Галина Михайлівна,
кандидат географічних наук

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна,
e-mail: Dgalina_10@mail.ru

Зеленко Олена Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна,
e-mail: zelenko@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ КУЛЬТУРНО - ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета: здійснення соціально-економічного аналізу дозвіллієвої культури.

Методика. В статті проведено соціально-економічний аналіз дозвіллієвої культури як форми соціальної активності людини на сучасному етапі розвитку країни. Використано статистичний, аналітичний, порівняльний методи дослідження.

Результати. Доведено, що в системі культурно-дозвіллевої діяльності відбуваються трансформаційні процеси, які, на жаль, не сприяють розвитку суспільства. Для більшості населення ряд дозвіллевих практик є недосяжним, що відтворює в наступних поколіннях несформованість культурних запитів і смаків, апатію і незнання приваби активного культурного життя, можливостей насиченого і повноцінного проведення дозвілля. Така ситуація призводить до поглиблення соціокультурної диференціації та культурно-дозвіллевої поляризації в суспільстві.

Наукова новизна полягає у проведенні соціально-економічного аналізу культурно-дозвіллевої діяльності.

Практична значимість. Перерозподіл вільного часу пов'язаний зі збільшенням затрат часу на сферу комерції, боротьбою за фізичне та соціальне виживання. Організаторам культурно-дозвіллевої діяльності слід враховувати сучасні тенденції розвитку суспільства.

Ключові слова: дозвілля, культурно - дозвіллева діяльність, туризм, доходи, соціальна активність, безробіття.

УДК 911.3

Заварика Галина Михайловна,
Кандидат географічних наук

Восточноукраинский национальный
университет имени Владимира Даля, г. Луганск,
Украина, e-mail: Dgalina_10@mail.ru

Зеленко Елена Александровна,
Кандидат экономических наук,
доцент

Восточноукраинский национальный
университет имени Владимира Даля г. Луганск,
Украина, e-mail: zelenko@i.ua

ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Цель: осуществление социально-экономического анализа досуговой культуры.

Методика. В статье проведен социально-экономический анализ досуговой культуры как формы социальной активности человека на современном этапе развития страны. Использован статистический, аналитический, сравнительный методы исследования.

Результаты. Доказано, что в системе культурно-досуговой деятельности происходят трансформационные процессы, которые, к сожалению, не способствуют развитию общества. Для большинства населения ряд досуговых практик является недостижимым, воспроизводящий в следующих поколениях несформированность культурных запросов и вкусов, апатию и незнание прелестей активной культурной жизни, возможностей насыщенного и полноценного проведения досуга. Такая ситуация приводит к углублению социокультурной дифференциации и культурно-досуговой поляризации в обществе.

Научная новизна заключается в проведении социально-экономического анализа культурно-досуговой деятельности.

Практическая значимость. Перераспределение свободного времени связано с увеличением затрат времени на сферу коммерции, борьбой за физическое и социальное выживание. Организаторам культурно-досуговой деятельности следует учитывать современные тенденции развития общества.

Ключевые слова: досуг, культурно - досуговая деятельность, туризм, доходи, социальная активность, безработица.

УДК 911.3

Zavarika Galina Mihalovna,

East Ukrainian Volodymyr Dahl National

Candidate of Geographic Sciences
Zelenko Elena Oleksandrovna,
Candidate of Geographic Sciences, Associate
Professor

University, Lugansk, Ukraine,
e-mail: Dgalina_10@mail.ru
East Ukrainian Volodymyr Dahl National
University, Lugansk, Ukraine,
e-mail: zelenko@i.ua

SYSTEM FEATURES CULTURAL - RECREATIONAL ACTIVITIES

Objective: implementation of socio-economic analysis of leisure culture.

Methods. In the article the socio-economic analysis of leisure culture as a form of social activity at the present stage of development. Used statistical, analytical, comparative methods.

Results. It is proved that the system of cultural and recreational activities occurring transformation processes, which, unfortunately, does not contribute to the development of society. For most people a number of leisure practices are out of reach, reproducing in subsequent generations aborted cultural needs and tastes, apathy and ignorance attractiveness active cultural life, full and rich opportunities for leisure activities. This situation leads to a deepening of social and cultural differentiation, cultural and leisure polarization in society.

Scientific novelty consists in carrying out socio-economic analysis of cultural and leisure activities.

The practical significance. Redistribution of free time because of higher costs in time to the field of commerce, the struggle for physical and social survival. Organizers of cultural and recreational activities should take into account current trends of society.

Keywords: entertainment, cultural - leisure activities, tourism, income, social activity, unemployment.

Постановка проблеми. Культурно-дозвіллева діяльність українців здійснюється в умовах соціально-економічного, національно-етнічного, духовного розділу суспільства. Різноманітність форм і змісту культурної діяльності, свобода вибору видів туризму, самоствердження, саморозвиток і самореалізація кожного стали сьогодні нормою існування людини. Зазначена проблема є предметом міждисциплінарного дослідження і знаходиться на стику багатьох наук: культурології, рекреології, соціології, географії, філософії, економіки. Тому дослідження культурно-дозвіллевої діяльності належить до одного з найбільш актуальних завдань.

Аналіз останніх публікацій. Культурний капітал сучасного українського соціуму, його стан та особливості реалізації у сфері дозвілля вивчають вітчизняні вчені А. Ручка, О. Семашко, Є. Суїменко, Л. Скокова, Н. Цимбалюк; дозвіллеву компетентність окремої людини - Ю. Стрельцова, М. Хренов; проблеми та перспективи розвитку дозвілля у контексті культурної політики нашої держави - В.Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк, О. Гриценко, В. Солодовник, М. Стріха, інші.

Мета статті полягає у здійсненні соціально-економічного аналізу дозвіллевої культури як форми соціальної активності людини в період трансформаційних змін у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні вимагає встановити та налагодити тісний зв'язок між культурою та туризмом.

У науковий обіг давно увійшов термін «суспільство споживання».

Перші спроби розробки теорії споживання відносяться до ХІХ ст. (К.Маркс, Т.Веблен, Г.Зіммель, В.Зомбарт). У ХХ ст. суспільство споживання досліджувало дуже багато вчених: від Е.Фромма до Ж.Бодрійара. Суспільство споживання, що характеризується масовим споживанням матеріальних благ (як товарів, так і послуг), весь час змінює свою структуру. Сьогодні не останнє місце в структурі споживання посідає дозвілля. Саме тому дозвілля, як одна з складових споживання, є важливим фактором буття індивіда. На думку західних дослідників, (в першу чергу, це французький дослідник Ж. Дюмазед'є), така економічна функція дозвілля, як відпочинок після праці та підготовка до подальшої праці перестала бути головною. Більш важливим стало споживання товарів та послуг, що забезпечує виробничий цикл. Емпіричні дослідження та їхній теоретичний аналіз дозволили Дюмазед'є дійти висновку, що час дозвілля в житті сучасної західної людини зовсім незначно поступається часу, що витрачається на працю, до того ж він постійно зростає. Щодо цінності, то дозвіллю надається перевага у порівнянні з працею (люди хочуть мати якомога більше вільного часу). Розвиток дозвілля став на шляху розвитку багатьох галузей сучасної економіки, започаткував розвиток інфраструктури дозвілля в її сучасному мегамасштабі. Сучасне дозвілля - не додаток до праці, а самодостатній феномен. На думку Ж. Дюмазед'є, автономізація дозвілля, зміна життєвих орієнтацій в напрям дозвілля є ознакою того, що світ вступає у фазу «цивілізації дозвілля». Ці ідеї, висловлені ще у 60-ті роки минулого століття, зараз не тільки не втратили актуальність, а й стали ще адекватніше відображати соціальну реальність [3].

У культурно-дозвіллевій діяльності також було проведено ряд досліджень. Найбільш точні і плідні дослідження Ю. О. Стрельцової [2], яка вважає "що будь-який вид вільної діяльності несе в собі як функцію відновлення сил, так і функцію розвитку знань і здібностей людини. Однак одна з цих функцій домінуюча: як вид діяльності має властивість розвивати людину або переважно відновлювати її сили". У процесі відпочинку людина відновлює свій фізіологічний стан, а розваги необхідні для зняття психологічних стресів, перевантажень, перевтоми. Отже, розваги потребують особливого емоційного навантаження.

У певному культурно-дозвіллевому оточенні людина поводить себе по-особливому: активно переживає й оцінює це оточення, виробляє до нього емоційне відношення, зберігає в пам'яті його образи, наділяє його різними асоціаціями і символами. Людина сприймає оточення, в якому перебуває і з яким взаємодіє, у нерозривності зв'язків усієї цілісності культурно-дозвіллевого середовища як системи. Якщо людина зосередить свою увагу на предметі мистецтва для того, щоб його оцінити, то вона свідомо, підсвідомо або несвідомо сприймає його в системі зв'язків з іншими

предметами, дією, часом, який розгортається в культурно-дозвіллевому середовищі.

Рекреаційно-оздоровча функція культурно-дозвіллевої діяльності проявляється в розробці і проведенні багатьох розважальних, ігрових, дозвіллевих програм для різних груп населення, з метою відновлення сил, затрачених в процесі праці. Тому при розробках програм організатори враховують характер праці, рівень її інтенсивності, потреби людей в тих чи інших видах дозвіллевої діяльності [2].

З початком ХХ ст. дозвілля набуває ознак важливого соціокультурного явища, яке характеризує нові тенденції суспільного розвитку, пов'язані зі змінами у співвідношенні робочого та вільного часу, тобто праці і дозвілля. У всіх розвинених країнах світу спостерігалось збільшення соціального значення дозвілля. Перетворюючись на нову соціальну цінність, воно суттєво змінює ціннісно-орієнтаційну структуру особистості.

В. Вернадський в роботі «Кілька слів про ноосферу (1944), писав: «У ХХ столітті вперше в історії Землі людина пізнала і охопила всю біосферу, завершила географічну карту планети Земля, розселилась по всій її поверхні. Людство своїм життям стало єдиним цілим...» [11].

Нажаль зараз неухильно зникає властиве людині співчутливе ставлення до ближніх. Натомість проростають у різноманітних формах індиферентність, зверхність, зарозумілість, байдужість до людей, що вже не сприймається як форма невихованості, грубощів, а кваліфікується як світська поведінка. Тобто людина втрачає почуття родинності до подібних собі, а відтак стає на шлях антигуманності. Зникнення відчуття, що будь-яка людина хоч певною мірою небайдужа як людина, розхитує засади культури. Порятунком культури є одночасно порятунком людини, і навпаки: порятунок культури людина мусить почати із себе, ставши на шлях доброчесності.

Тенденція 2014 р. – залежність дозвілля від майнового забезпечення та матеріальних статків громадян-характеризує українське суспільство як "суспільство бідних людей" і зумовлює пріоритетність матеріалістичних цінностей (для більшості населення фактично – цінностей виживання) над постматеріалістичними (цінностями самореалізації).

Згідно зі статистичними даними наявний дохід у II кварталі 2014 р. склав 269,9 млрд. грн., що на 7,9 % більше, ніж у II кварталі 2013 р. Номінальні доходи населення у II кварталі 2014 р. становили 385,3 млрд. грн. Реальний наявний дохід населення, визначений з урахуванням цінового фактора, порівняно з відповідним періодом 2013 р. зменшився на 1,9 % [14].

Структура доходів населення України показана в таблиці 1. Неважко загалом прослідкувати зв'язок між рівнем доходу сім'ї та можливостями здійснення різноманітних дозвіллевих практик. Соціологічні дані лише підтверджують припущення про розуміння значимості дозвілля та

неможливості його належного використання, що пояснюється пріоритетністю вирішення серед більшості українського населення проблем виживання і забезпечення невибагливих потреб, досягнення відносного достатку, які супроводжуються істотним виснаженням фізичних та духовних сил: можливості повноцінно проводити свою відпустку позбавлено 53,6 % населення, а про повноцінне дозвілля мріє 44,1 % українців.

Таблиця 1

Структура доходів

Вид доходу	II квартал 2013 р.	II квартал 2014 р.
Заробітна плата	42,2	40,8
Прибуток	13,8	14,1
Доходи від власності	5,3	5,7
Соціальні допомоги	38,7	39,4

Неважко загалом прослідкувати зв'язок між рівнем доходу сім'ї та можливостями здійснення різноманітних дозвіллевих практик. Соціологічні дані лише підтверджують припущення про розуміння значимості дозвілля та неможливості його належного використання, що пояснюється пріоритетністю вирішення серед більшості українського населення проблем виживання і забезпечення невибагливих потреб, досягнення відносного достатку, які супроводжуються істотним виснаженням фізичних та духовних сил: можливості повноцінно проводити свою відпустку позбавлено 53,6 % населення, а про повноцінне дозвілля мріє 44,1 % українців.

Невпевненість в завтрашньому дні, зростання кількості безробітних, високий рівень смертності населення не сприяють розвитку культурно-дозвіллевої діяльності людини (табл. 2, 3).

Таблиця 2

Кількість зареєстрованих безробітних

Кількість зареєстрованих безробітних на кінець жовтня	2013 р.	2014 р.
тис. осіб	380	403
у % до населення працездатного віку	1,4	1,5

Рівень безробіття населення працездатного віку (за методологією МОП) в середньому за I півріччя 2014 р. становив 8,6% економічно активного населення відповідного віку. Рівень зареєстрованого безробіття, розрахований по відношенню до населення працездатного віку на кінець жовтня 2014 р. становив 1,5 % [14].

Залежність дозвілля від матеріального рівня сім'ї посилюється зростанням відмінностей у культурних практиках між центром і периферією. Неминучі суспільні трансформації кінця ХХ - початку ХХІ ст. змінили політичний, економічний, соціально-громадський вектор

сільського соціуму, його психологічні та морально-ціннісні норми й правила поведінки. Так, колективний спосіб господарювання поступово витіснився приватновласницьким; змінилась структура виробництва та, відповідно, спосіб життєдіяльності сільського виробника; внаслідок постаріння населення, зменшення чисельності молоді, зниження рівня народжуваності, переселення у міста значно погіршилась демографічна ситуація, а неврегульованість земельного питання, відсутність капіталовкладень та досвіду роботи в ринкових умовах, знищення соціально-культурної інфраструктури прискорили зростання безробіття, занепад моралі, деградацію сільського соціуму.

Таблиця 3

Кількість померлих

Рік	Тис. осіб	У % до попереднього року	Померло на 1000 осіб наявного населення
2010	664,2	-	15,3
2011	631,6	95,1	14,6
2012	630,9	99,9	14,6
2013	630,0	99,9	14,6
2014 Січень-вересень	473,2	101,4	14,7

Опосередковане підтвердження щодо факту взаємозалежності між рівнем доходу та організацією дозвілля можна прослідкувати за допомогою динаміки внутрішніх туристичних потоків та кількості екскурсантів, відвідувачів кінозалів, музеїв і т.п. (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка основних показників, осіб

Рік	Кількість внутрішніх туристів	Кількість екскурсантів	Кількість глядачів на сеансах в кінотеатрах, млн	Кількість відвідувань музеїв за рік, млн..
2010	649299	1953497	9	21,7
2011	715638	823000	15	21,8
2012	773970	865028	16	22,4
2013	702615	65792	14	22,3
2014*	526961	49344	-	-

*Розраховано за прогнозами експертів [16, 17]

Дані, представлені в таблиці 4, свідчать про те, що на протязі останніх п'яти років відстежується зниження дозвілєвої активності населення нашої держави. Так потік внутрішніх туристів за вказаний термін скоротився приблизно на 20% (до речі за оцінками експертів за останній рік обвал виїзного туристичного потоку має скласти десь 25%).

Значно скорочується кількість екскурсантів: за п'ять років майже у чотири рази. Нажаль неможливо зробити прогноз, але вже за попередні чотири роки можна побачити нестабільну статистику відвідувань кіносеансів, музеїв: після під'єму у 2012 наприкінці 2013 спостерігається спад.

Неможна оминати увагою також певні проблеми, які «випливають» у процесі формування пропозиції на ринку культурно-дозвіллевих послуг протягом останнього 2014 р. Враховуючи політичну ситуацію, та події, які розгортаються на території нашої держави, деякі туристичні компанії пропонують нові екстримальні туристичні маршрути до так званої «зони АТО», де люди можуть на власні очі побачити результати руйнівної сили війни [18]. Така пропозиція (яка нажалі користується певним попитом) є яскравим прикладом низького рівня культури певної частини суспільства, та культурної незрілості нації в цілому: намагання з одного боку будь-що заробити, з іншого подивитись на людське горе заради задоволення власної цікавості є беззаперечним підтвердженням цього факту.

Відсутність сформованої збалансованої культурно-дозвіллевої системи та фінансова нестабільність більшої частини населення країни призводить до прямих негативних наслідків та зростання напруженості у суспільстві, що напряду відображається у показниках злочинності (табл. 5).

Таблиця 5

Кількість зареєстрованих злочинів за 2009-2013 р. р. (за даними Держкомстату)

Рік	Кількість зареєстрованих злочинів
2009	439459
2010	505371
2011	520218
2012	447147*
2013	563560

*Показник за січень-листопад

Динаміка кількості злочинів, представлених в таблиці 5, демонструє негативну тенденцію: цей показник протягом п'яти років вріс на 28%. Нажаль, з огляду на соціально-економічну і політичну ситуацію в нашій державі, є вагомні підстави вважити, що така тенденція збережеться і у 2014 р.

Висновки. Разом з погіршенням матеріального і соціального стану населення відбуваються якісні зміни в структурі вільного часу, методах та засобах залучення населення до проведення дозвілля. Вивільнення частки загальнодобового часу, в тому числі і в зв'язку з зростанням повного, а особливо – часткового безробіття, не призвело до реального збільшення обсягу часу дозвілля. Навпаки, спостерігається тенденція його значного скорочення. Це явище пов'язане з причинами соціального характеру, адже перерозподіл вільного часу пов'язаний зі збільшенням затрат часу на сферу комерції, боротьбу за фізичне та соціальне виживання.

Для більшості населення цілий ряд дозвіллевих практик є недосяжним (йдеться, передусім, про активне дозвілля за межами власної домовки, рекреаційні та туристичні захоплення, задоволення потреб у повноцінному соціальному, культурному, громадському житті тощо), що відтворює в наступних поколіннях несформованість культурних запитів і смаків, апатію і незнання принад активного культурного життя, можливостей насиченого і повноцінного проведення дозвілля, де навіть усвідомлення можливості сприйняття культури у публічному просторі відсутнє. Така ситуація дисбалансу призводить до того, що населення однієї країни живе в абсолютно різних культурних світах, що поглиблює соціокультурну диференціацію та культурно-дозвіллеву поляризацію в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Бабенко Н. Сімейне дозвілля як соціально-культурне явище //Рідна школа. - 2002. - № 3. - С. 74-77
2. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллєзнавство. Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 208 с.
3. Кірсанов В. Концептуальні напрями наукових досліджень з педагогічного управління культур-но-просвітньою діяльністю в умовах дозвілля//Вісник Книжкової палати. - 2005. - № 1. - С. 43-45.
3. Кірсанов В. Культура дозвілля як предмет культурної політики//Вісник Книжкової палати. - 2006. - № 1. - С. 46 - 48.
4. Кириченко І. Страчене дозвілля //Політика і культура. - 2001. - № 4. - С. 34-35
5. Культура дозвілля (Добірка статей) //Завуч. - 2007. - № 22 (серпень), (спецвипуск). - С. 38-47
6. Максименко Л. Культура дозвілля:вирішення проблеми вільного часу дитячого населення міста //Світ дитячих бібліотек. - 2006. - № 5. - С. 27-28
7. Петрова І. Культурно-дозвіллеві центри виникнення та розвиток //Рідна школа. - 2000. - № 7. - С. 13-16.
8. Гриценко О. А. Аналітичні матеріали до парламентських слухань та Днів Уряду з питань розвитку культурної сфери в Україні [Електронний ресурс] / О. А. Гриценко, В. В. Солодовник, О. О. Різник, М. В. Стріха, Н. К. Гончаренко. - К.: УЦКД, 2005. - Режим доступу : <http://www.culturalstudies.in.ua>.
9. Культура [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Культура в законі: Стан та проблеми правового регулювання культури в Україні / В. Солодовник, О. Гриценко, М. Стріха, В. Вечерський ; За ред. О. Гриценка ; Укр. центр культ. дослідж. Ін-т культ. політики. - К. : УЦКД, 1998. - 100 с.
- 11.Панарин А. Стратегическая нестабильность XXI века // <http://www.moskvam.ru/2002/07/panarin.htm>.
12. Скокова Л. Читання у структурі культурно-дозвіллевих практик населення України / Л. Скокова // Бібліотечна планета. - 2010. - № 1. - С. 14-17.
13. Українське суспільство 1994-2008. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. - К. : Інститут соціології НАН України, 2008. - 656 с.
14. Соціально-економічний розвиток України за січень-жовтень 2014 р. [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Dumazedier J. Sociologie empirique du loisir. - Paris, 1974.
16. Украинскому туризму прогнозируют удачный новогодний сезон [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://news.finance.ua/ru/news/~338931>
17. АТОР: виїзний турпотік впав на 25% [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://alltour.in.ua/ator-vi%D1%97znij-turpotik-vpav-na-25/>
18. Экстремальный туризм: в зону АТО предлагают экскурсии за 8000 грн. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://news.bigmir.net/ukraine/834471-Ekstremal-nyj-turizm--v-zonu-ATO-predlagajut-ekskursii-za-8000-grn>

Список использованной источников:

1. Бабенко Н. Семейный досуг как социально-культурное явление // Начальная школа. - 2002. - № 3. - С. 74-77
2. Бочелюк В.И., Бочелюк В.В. Дозвильезнавство. Учебное пособие. - К.: Центр учебной литературы, 2006. - 208 с.
3. Кирсанов В. Концептуальные направления научных исследований по педагогического управления культур-но-просветительной деятельностью в условиях досуга // Вестник Книжной палаты. - 2005. - № 1. - С. 43-45.
3. Кирсанов В. Культура досуга как предмет культурной политики // Вестник Книжной палаты. - 2006. - № 1. - С. 46 - 48.
4. Кириченко И. Казенный досуга // Политика и культура. - 2001. - № 4. - С. 34-35
5. Культура досуга (Подборка статей) // Завуч. - 2007. - № 22 (август), (спецвыпуск). - С. 38-47
6. Максименко Л. Культура досуга: решение проблемы свободного времени детского населения города // В мире детских библиотек. - 2006. - № 5. - С. 27-28
7. Петрова И. Культурно-досуговые центры возникновения и развития // Начальная школа. - 2000. - № 7. - С. 13-16.
8. Гриценко А. А. Аналитические материалы к парламентским слушаниям и Дней Правительства по вопросам развития культурной сферы в Украине [Электронный ресурс] / А. А. Гриценко, В. В. Солодовник, А. А. Резник, М. В. Стриха, Н. К. Гончаренко. - К.: УЦКИ, 2005. - Режим доступа: <http://www.culturalstudies.in.ua>.
9. Культура [Электронный ресурс] // Государственный комитет статистики Украины. - Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Культура в законе Состояние и проблемы правового регулирования культуры в Украине / В. Солодовник, А. Гриценко, М. Стриха, В. Вечерский; Под ред. А. Гриценко; Укр. центр культ. исслед. Ин-т культ. политики. - К.: УЦКИ, 1998. - 100 с.
11. Панарин А. Стратегическая нестабильность XXI века // <http://www.moskvam.ru/2002/07/panarin.htm>.
12. Скокова Л. Чтение в структуре культурно-досуговых практик населения Украины / Л. Скокова // Библиотечная планета. - 2010. - № 1. - С. 14-17.
13. Украинское общество 1994-2008. Социологический мониторинг / Под ред. д.э.н. В. Вороны, д.соц.н. М. Шульги. - М.: Институт социологии НАН Украины, 2008. - 656 с.
14. Социально-экономическое развитие Украины за январь-октябрь 2014 [Электронный ресурс] // Государственный комитет статистики Украины. - Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Dumazedier J. Sociologie empirique du loisir. - Paris, 1974.
16. Украинский туризма прогнозируют удачный новогодний сезон [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://news.finance.ua/ru/news/~338931>
17. АТОР: выездной турпоток упал на 25% [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://alltour.in.ua/ator-vi%D1%97znij-turpotik-vpav-na-25/>
18. Экстремальный туризм: в зону АТО предлагают экскурсии за 8000 грн. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://news.bigmir.net/ukraine/834471-Ekstremal-nyj-turizm--v-zonu-ATO-predlagajut-ekskursii-za-8000-grn>

References:

1. Babenko VN Family leisure as a social and cultural phenomenon // Mother School. - 2002. - № 3. - С. 74-77
2. Bochelyuk VI, VV Bochelyuk Dozviljeznavstvo. Textbook. - K.: Center textbooks, 2006. - 208 p.
3. V. Kirsanov Conceptual directions of research on educational management cultures-but-educational activities in terms of leisure // Bulletin of the Book Chamber. - 2005. - № 1. - С. 43-45.
3. V. Kirsanov Leisure Culture as a subject of cultural policy // Bulletin of the Book Chamber. - 2006. - № 1. - С. 46 - 48.
4. I. Kirichenko executed leisure // Politics and Culture. - 2001. - № 4. - С. 34-35
5. Culture Leisure (Selection of articles) // Zavuch. - 2007. - № 22 (August), (special issue). - С. 38-47
6. L. Maksimenko Culture Leisure: solving the problem of free time children population // The world of children's libraries. - 2006. - № 5. - С. 27-28

7. Petrov I. Cultural and leisure centers of origin and development // Mother School. - 2000. - № 7. - С. 13-16.
8. Gritsenko OA Analyst to-day parliamentary hearings and the Government on the development of the cultural sector in Ukraine [electronic resource] / A. Gritsenko, VV maltster, AA Reznik, MV Strikha, NK Goncharenko. - K.: UTSKD, 2005. - Access: <http://www.culturalstudies.in.ua>.
9. Culture [electronic resource] // State Statistics Committee of Ukraine. - Access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Culture in law: state and problems of legal regulation of culture in Ukraine / V. maltster, A. Gritsenko, M. Strikha, V. Vechersky; Ed. A. Gritsenko; Eng. cult center. resear. Inst cult. policy. - K.: UTSKD, 1998. - 100 p.
11. Panaryn A. Stratehicheskaya nestabylnost XXI century // <http://www.moskvam.ru/2002/07/panarin.htm>.
12. L. Skokova Reading in the structure of cultural and leisure practices of the population of Ukraine / LA Skokova // Library planet. - 2010. - № 1. - P. 14-17.
13. Ukrainian Society 1994-2008. Sociological Monitoring / Ed. PhD B. Ravens, d.sots.n. M. Shulga. - K. Institute of Sociology of NAS of Ukraine, 2008. - 656 p.
14. Socio-economic development of Ukraine in January-October 2014 [electronic resource] // State Statistics Committee of Ukraine. - Access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Dumazedier J. Sociologie empirique du loisir. - Paris, 1974.
16. Ukrainian tourism prohozyruyut Udacny novohodnyy season [Электронны resource] - Access: <http://news.finance.ua/ru/news/~338931>
17. ATOR: outbound tourist flow fell by 25% [electronic resource] - Access: <http://alltour.in.ua/ator-vi%D1%97znij-turpotik-vpav-na-25/>
18. Экстремалны tourism: the zone ATO predlahayut ekskursyy for 8000 USD. [Electronic resource] - Access: <http://news.bigmir.net/ukraine/834471-Ekstremal-nyj-turizm--v-zonu-ATO-predlagajut-ekskursii-za-8000-grn>